

Maja Lončar

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Republike Austrije 16
Zagreb

ARHIVSKO NAZIVLJE U TEORIJI I PRAKSI

UDK 930.25(083.72)

Pregledni rad

U ovome radu analizira se arhivsko nazivlje korišteno u hrvatskome prijevodu knjige Luciane Duranti „Arhivski zapisi: teorija i praksa“ i uspoređuje s postojećom terminologijom u arhivističkoj pravnoj normativi. Detaljno se analiziraju pojedini problematični nazivi i pojmovi na koje se oni odnose.

***Ključne riječi:** arhivsko nazivlje, arhivska praksa, arhivska teorija, arhivska terminologija*

Uvod

Arhivistička je terminologija sustav definiranih, međusobno sadržajno povezanih pojmova iz arhivistike. Još su sredinom prošloga stoljeća arhivisti tadašnje države „osjetili veliku potrebu i za utvrđivanjem svoje stručne arhivske terminologije“. Savez društava arhivskih radnika Jugoslavije na sjednici svojega Izvršnog odbora održanoj u Zagrebu 6. srpnja 1963. donio je zaključak o pristupanju izradi takvoga rječnika, a *Rječnik arhivske terminologije Jugoslavije* izdan je 1972. u Zagrebu¹.

Središnja je tema ovoga rada analiza arhivskoga nazivlja hrvatskoga prijevoda knjige Luciane Duranti „Arhivski zapisi: teorija i praksa“ (2001) i osvrt na postojeću terminologiju u arhivističkoj pravnoj normativi. S obzirom na to da je riječ o prijevodu s talijanskoga u *Riječi izdavača* i opaskama prevoditelja navedene su vrijedne napomene povezane s hrvatskim nazivljem u tome prijevodu. Izdavač

¹ *Rječnik arhivske terminologije Jugoslavije*. Androić, M. (ur.). Zagreb : Savez društava arhivskih radnika Jugoslavije, 1972. Str. V

napominje da su se „prevodeći ovaj priručnik na hrvatski susreli s mnogim jezičnim problemima, jer hrvatsko arhivsko nazivlje nije razrađeno i ustaljeno“.²

Teorijske osnove na kojima počiva knjiga Luciane Duranti bitno se razlikuju od onih u pozadini hrvatske pravne normative. Potonja počiva na klasičnome poimanju arhivistike koja uopće nije povezana s koncepcijom upravljanja dokumentima, a samim time je i zakonska regulativa upravljanja dokumentima podijeljena između resora nadležnoga za upravu i arhivske službe.³ Za razliku od toga, suvremeni pristup koji opisuje Duranti dokumente promatra i obrađuje u jedinstvenome procesu upravljanja „koji započinje stvaranjem zapisa, njegovom razredbom i praćenjem tijeka u upravnome procesu i nekoj drugoj djelatnosti, a završava u arhivima kao svjedočanstvo i pamćenje prošlosti“.⁴

Osim knjige, analizirani su sljedeći propisi Republike Hrvatske kao arhivistička pravna normativa:

- Zakon o arhivskom gradivu i arhivima (NN 105/97)
- Pravilnik o korištenju arhivskoga gradiva (NN 67/99)
- Pravilnik o predaji arhivskoga gradiva arhivima (NN 90/02)
- Pravilnik o evidencijama u arhivima (NN 90/02)
- Pravilnik o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskog gradiva (NN 90/02)
- Pravilnik o stručnom usavršavanju i provjeri stručne osposobljenosti djelatnika u pismohranama (NN 93/04)
- Pravilnik o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskog gradiva, broju i strukturi stručnog osoblja arhiva (NN 65/04)
- Pravilnik o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnog gradiva izvan arhiva (NN 63/04)
- Uredba o uredskom poslovanju (NN 7/09)
- Pravilnik o uvjetima i načinu stjecanja stručnih zvanja u arhivskoj struci (NN 107/10)

Kao pomoć pri pretraživanju hrvatske pravne normative korištena je tražilica CADIAL koja je dostupna na stranicama Digitalnog informacijsko-dokumentacijskog ureda Vlade Republike Hrvatske⁵.

Osim već spomenutoga *Rječnika arhivske terminologije Jugoslavije* (1972), javno je dostupno nekoliko izvora u kojima se obrađuje arhivsko nazivlje na hrvatskome jeziku. Na stranicama organizacije *International Council on Archives* (ICA) moguće je pronaći tzv. *Multilingual Archival Terminology* (višejezična arhivska ter-

² Duranti, L. *Arhivski zapisi : teorija i praksa*. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2001. Str. 10

³ Kolanović, J. Modernizacija uprave i arhivska služba u Republici Hrvatskoj. *Hrvatska javna uprava* (Zagreb). 4, 3-4(2002), str. 576

⁴ Isto, str. 570.

⁵ Dostupno na: <http://www.digured.hr/cadial/search.php> (pristupljeno 1. srpnja 2015.)

minologija) na 20 jezika među kojima je i hrvatski⁶. Trenutačno je uneseno 344 naziva s pripadajućim definicijama na hrvatskome jeziku.

Na stranicama *International Institute for Archival Science of Trieste and Maribor* (IIAS) dostupan je višejezični rječnik arhivskoga nazivlja na 20-ak jezika, među ostalim i na hrvatskom⁷. U taj je rječnik trenutačno uneseno 109 naziva na hrvatskome jeziku.

Na stranicama Državnog arhiva u Pazinu može se preuzeti dokument „Rječnik arhivske terminologije“ (autora Kolanović i Šarić)⁸. Taj je rječnik nastao kao prijevod nacрта rječnika za arhivsko nazivlje (*Dictionary on Archival Terminology*) organizacije *International Council on Archives* (ICA). U tom je rječniku obrađeno 500-tinjak naziva s definicijama na hrvatskom jeziku, uz koje se navode istovrijednice na engleskom, francuskom, njemačkom i španjolskom jeziku.

Svi ti izvori (kao i neke međunarodne norme) poslužili su kao dodatna pomoć prilikom analize arhivskoga nazivlja na hrvatskome jeziku, ali cilj ovoga rada nije bio analiza tih rječnika.

Usporedba hrvatskoga arhivskog nazivlja u prijevodu knjige „Arhivski zapisi: teorija i praksa“ s nazivljem u pravnim propisima Republike Hrvatske

Tijekom rada na izradi međunarodne norme ISO 15489 *Records management* ustanovilo se da se praksa pojedinih zemalja u upravljanju zapisima uvelike razlikuje; te su razlike uglavnom posljedica različitih kulturnih tradicija i često su ugrađene u zakone i propise.⁹ Takav je slučaj i ovdje.

Prevoditelji se nalaze pred velikim izazovom kada pred sobom imaju knjigu koja ima teorijske osnove koje se bitno razlikuju od onih u pozadini postojeće pravne normative. Upravo je zato za usporedbu izabran prijevod knjige *Arhivski zapisi* s ciljem da se pokažu određeni terminološki problemi s kojima su se prevoditelji susreli i kako su ih razriješili. Dodatnu poteškoću prilikom prevođenja predstavljala je pojava da se ponekad iza istih naziva kriju različiti pojmovi.

U nastavku rada će se pojedinačno opisati pojedini problematični nazivi i pojmovi na koje se oni odnose. Izabrani su pojmovi koji su specifični ili za teorijski pristup na kojem počiva knjiga ili za hrvatsku pravnu normativu. Navode se i različiti nazivi koji se koriste za iste pojmove.

⁶ Dostupno na: <http://www.ciscra.org/mat/termdb/termlist/1/Croatian> (pristupljeno 1. srpnja 2015.)

⁷ Dostupno na: <http://www.iias-trieste-maribor.eu/index.php?id=68&L=1> (pristupljeno 1. srpnja 2015.)

⁸ Dostupno na: <http://www.dapa.hr/images/stories/dokumenti/Rjecnik%20arhivske%20terminologije%20hr.pdf> (pristupljeno 1. srpnja 2015.)

⁹ Wettengel, M. Međunarodni rad na standardizaciji upravljanja zapisima. *Hrvatska javna uprava* (Zagreb). 4, 3-4(2002), str. 656

Arhivsko i registraturno gradivo

U Zakonu o arhivskom gradivu i arhivima (NN 105/97) u čl. 3. definirano je **registraturno gradivo** kao „cjelina zapisa ili dokumenata nastalih ili primljenih djelovanjem i radom pojedine pravne ili fizičke osobe“ i **arhivsko gradivo** kao „gradivo koje nastaje odabiranjem iz registraturnoga gradiva“.

Kao što prevoditelji u uvodu napominju, u prijevodu knjige rijetko se upotrebljavaju riječi registraturno odnosno pismohransko gradivo (engleski *records*) ili arhivsko gradivo (engleski *archives*), nego se govori o arhivskim dokumentima (engleski *documents*) – a to se odnosi na arhivske zapise.¹⁰

U SAD-u način je shvaćanja života arhivskih dokumenata bio uvjetovan pojmovnom dihotomijom *records* i *archives* koju je bio uveo Theodore R. Schellenberg u 50-im godinama prošloga stoljeća.¹¹ U knjizi se spominje slučaj da je krajem 1952. Državni arhiv SAD-a preimenovan u *National Archives and Records Services* (Državni arhiv i služba za pismohrane). To je ime potvrdilo dihotomiju što ju je uspostavio zakon iz 1950. (*Federal Records Act*) na *records* i *archives*, prema kojoj su „*archives*“ oni „*records*“ koji se trajno čuvaju zato što imaju vrijednost izvora za istraživanje za korisnike, a ti nisu isto što i oni koji su te spise stvarali, držali i upotrebljavali.¹²

Pojam životnoga kontinuiteta kako ga je predstavio Jay Atherton potaknuo je u Kanadi odbacivanje naziva *records* kao nečega što nije isto što i *archives*.¹³ „Izrazi *record*, zapis i arhivski dokument stali su se rabiti istoznačno, pa se na život arhivskih zapisa više nije gledalo kao na nekakav slijed podrazdoblja, nego kao na neko jedinstvo“.¹⁴ Taj je razvitak približio kanadsku arhivistiku francuskoj i talijanskoj.

U višejezičnoj arhivskoj terminologiji *International Council on Archives* unesen je naziv **registraturno gradivo**¹⁵ i definicija preuzeta iz Ivanović¹⁶. Ne navode se nazivi na drugim jezicima što upućuje na to da je taj naziv specifičan za hrvatsku arhivističku praksu.

U višejezičnome rječniku arhivske terminologije IIAS-a javlja se naziv **registraturno gradivo** kao istovrijednica za engleski naziv *currentrecords*¹⁷, iako bi bilo bolje da se uz taj engleski naziv kao hrvatska istovrijednica javlja tekući zapis.

¹⁰ Duranti, L. *Arhivski zapisi : teorija i praksa*. Str. 10

¹¹ Duranti, L. Isto. Str. 47

¹² Duranti, L. Isto. Str. 23

¹³ Duranti, L. Isto. Str. 51

¹⁴ Duranti; L. Isto. Str. 52

¹⁵ Dostupno na: <http://www.ciscra.org/mat/termdb/term/4410> (pristupljeno 1. srpnja 2015.)

¹⁶ Ivanović, J. *Priručnik iz arhivistike: I. dio*. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2010. Str. 46

¹⁷ Dostupno na: <http://www.iias-trieste-maribor.eu/index.php?id=68&L=1> (pristupljeno 1. srpnja 2015.)

Dokument i/ili zapis

Arhivski je **dokument** onaj koji je stvorila odnosno primila koja fizička ili pravna osoba kao sredstvo i trag vlastite činidbene – praktične djelatnosti.¹⁸

U riječi izdavatelja napominje se da „samu riječ **dokument**, dokumentacija, dokumentacijski možemo ostaviti neprevedenom. Ipak, uz uporabu te riječi unosimo i hrvatski naziv **zapis**, zapisje, zapisni.“¹⁹

Kao što u opaski prevoditelja piše „**dokument** u ovoj knjizi najčešće prevodimo riječju **zapis**, a izraz dokumentacija riječju zapisje. Pojam dokument značenjski se u potpunosti ne podudara s pojmom zapis. U hrvatskome se nazivlju koristi i izraz spis namjesto dokument. Riječ spis ima drugo značenje, posebno u sudskoj praksi u kojoj označava predmet. U ovoj knjizi dokument, zapis i spis upotrebljavaju se najčešće u istome značenju: označuju pisana svjedočanstva (primljena i poslana) u radu neke pravne ili fizičke osobe kao sredstvo i ostatak njihove djelatnosti“.²⁰ U knjizi se pojavljuje i oblik dokument-zapis.

U Zakonu o arhivskom gradivu i arhivima (NN 105/97) u čl. 3. definirani su „**zapisi ili dokumenti**“²¹ iz čega proizlazi da se oni u tome zakonu smatraju istoznačnicama (sinonimima). Za razliku od toga u Pravilniku o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnog gradiva izvan arhiva (NN 63/04) u definiciji pojma arhivsko gradivo pojavljuje se sintagma „svi zapisi i dokumenti“ iz čega proizlazi da ih se u tome Pravilniku, za razliku od Zakona, ne upotrebljava kao istoznačnice.

U Općoj međunarodnoj normi za opis arhivskoga gradiva ISAD (G) (2001) definirani su i **dokument** (zapisane obavijesti bez obzira na nosač zapisa ili njegove značajke) i **zapis** (zapisana obavijest u bilo kojemu obliku ili na bilo kojemu nosaču, koju je stvorila ili primila i čuvala neka pravna osoba ili pojedinac pri obavljanju svoje djelatnosti); dokument je, dakle, shvaćen kao općenitiji pojam i upućuje na zapis.

Tekući, polutekući i netekući zapisi / djelatni, poludjelatni i nedjelatni zapisi

U knjizi Luciane Duranti²² parovi **tekući ili djelatni zapisi**, **polutekući ili poludjelatni zapisi**, **netekući ili nedjelatni zapisi** upotrebljavaju se kao istoznačnice. Međutim, iza tih pojmova krije se različit pogled na zapise. Isprva se smatralo kako život arhivskih zapisa uključuje dva razdoblja²³, pa su se s obzirom na dovrše-

¹⁸ Duranti, L. *Arhivski zapisi : teorija i praksa*. Str. 33

¹⁹ Duranti, L. Isto. Str. 10

²⁰ Duranti, L. Isto. Str. 20

²¹ „Zapisi ili dokumenti poglavito su spisi, isprave, pomoćne uredske i poslovne knjige, kartoteke, karte, nacrti, crteži, plakati, tiskovnice, slikopisi, pokretne slike (filmovi i videozapisi), zvučni zapisi, mikrooblici, strojnočitljivi zapisi, datoteke, uključujući i programe i pomagala za njihovo korištenje.“

²² Duranti, L. Isto. Str. 48

²³ Duranti, L. Isto. Str. 45

nost tijeka oblikovanja u nekim kulturama dokumenti nazivali „živi“ i „beživotni“.²⁴ Zanimljivo je napomenuti da se u „Rječniku arhivske terminologije Jugoslavije“ iz 1972. godine pojavljuju nazivi **zrela građa** (kod koje je pretežno prestala operativna namjena, pa je moguće izvršiti probiranje i preuzimanje u arhiv) i **nezrela građa** (s kojom se još ne može postupati kao sa zreloom gradom). Pored navedenih naziva pojavljuju se samo njemačke istovrijednice (ekvivalenti) *Archivreife* i *Archivunreife*, pa se s pravom može pretpostaviti da su ti nazivi preuzeti iz njemačke arhivističke tradicije i doslovno prevedeni.

Poslije su francuski arhivisti uveli naziv međuživot arhivskih zapisa²⁵, pa se i danas u Francuskoj i Italiji zapisi dijele na **tekuće**, **polutekuće** i **netekuće zapise**.²⁶

U Sjevernoj se Americi ne govori o razdobljima života arhivskih zapisa, nego o razdoblju djelatnosti, poludjelatnosti i nedjelatnosti. Pojam djelatnosti ne odnosi se na vrijednost ili korisnost zapisa za nekoga korisnika, nego na to koliko puta ured stvaratelja zapisa mjesečno, polugodišnje ili godišnje zagledava u te spise,²⁷ pa se s obzirom na to zapisi dijele na **djelatne**, **poludjelatne** i **nedjelatne**.

U višejezičnoj arhivskoj terminologiji *International Council on Archives* uneseni su nazivi **tekući zapis**,²⁸ **polutekući zapis**²⁹ i **netekući zapis**.³⁰

U Rječniku arhivske terminologije (Kolanović i Šarić), uz **tekuće**, **polutekuće** i **netekuće zapise**, javljaju se kao njihovi sinonimi **aktivni zapisi**, **poluaktivni zapisi** i **neaktivni zapisi**.³¹

Međuarhiv

„Međuarhiv je namjenski određeno mjesto za prihvat i vođenje arhivskih zapisa koji nisu dostatno djelatni da budu držani u upravnim uredima, ali su previše djelatni a da bi mogli biti prenijeti u povijesni arhiv“.³² **Međuarhivi** (*general records centers*) ili predarhivi povezani su dakle s nazivom međuživot arhivskih zapisa.³³

Kako hrvatska pravna normativa još uvijek ne gleda na zapise kroz jedan jedinstven proces, tako se ni naziv međuarhiv gotovo ne može pronaći u hrvat-

²⁴ Duranti, L. Isto. Str. 46

²⁵ Duranti, L. Isto. Str. 137

²⁶ Duranti; L. Isto. Str. 88

²⁷ Duranti, L. Isto. Str. 138

²⁸ Dostupno na: <http://www.ciscra.org/mat/termdb/term/4503> (pristupljeno 1. srpnja 2015.)

²⁹ Dostupno na: <http://www.ciscra.org/mat/termdb/term/4701> (pristupljeno 1. srpnja 2015.)

³⁰ Dostupno na: <http://www.ciscra.org/mat/termdb/term/4583> (pristupljeno 1. srpnja 2015.)

³¹ Dostupno na: <http://www.dapa.hr/images/stories/dokumenti/Rjecnik%20arhivske%20terminologije%20hr.pdf> (pristupljeno 1. srpnja 2015.)

³² Duranti, L. Isto. Str. 137

³³ U Italiji se razlikuju tekući arhiv (*archiviocorrente*), međuarhiv (*archiviodideposito*) i povijesni arhiv (*archiviostorico*) (Duranti; L. Isto. Str.88).

skim zakonima i pravilnicima, samo se u čl. 46. Zakona o arhivskom gradivu i arhivima (NN 105/97) spominje da „državni arhivi mogu osnovati **sabirne centre (međuarhive)** kao svoje podružnice, u svrhu prikupljanja, odabiranja, čuvanja i sređivanja registraturnoga i arhivskoga gradiva.“

Predmetni smotak / predmet / dosje / spis

Za talijanski izraz *fascicolo* koji se doslovno prevodi na hrvatski riječju svežanj upotrebljava se novi izraz „**predmetni smotak**“. Ta riječ ne označuje u prvome redu fizičku nego sadržajnu jedinicu (osoba, mjesto, predmet), pa odgovara onome što je u arhivskoj praksi nazivano **predmet, dosje** ili u sudstvu **spis**.³⁴ U knjizi se često upotrebljava i lik **dosije**.

Lik **dosije** javlja se i u čl. 5. Pravilnika o korištenju arhivskoga gradiva (NN 67/99).

U Uredbi o uredskom poslovanju (NN 7/09) definiran je **spis (predmet)** kao „skup pismena, priloga i drugih dokumenata koji se odnose na isto pitanje ili zadaću ili koji na drugi način čine posebnu cjelinu“, a **dosje** kao „skup predmeta koji se odnose na istu cjelinu, istu osobu, tijelo ili zadaću“.

U višejezičnoj arhivskoj terminologiji *International Council on Archives* javljaju su nazivi **predmetni spis**³⁵ i **dosje**,³⁶ a u višejezičnome rječniku arhivske terminologije IIAS-a javlja se lik **predmetni dosje**.³⁷

Zanimljivo je da se u *Rječniku arhivske terminologije Jugoslavije* (1972) **predmet** definira kao „skup svih spisa koji se odnose na isto pitanje“, **dosije** kao „skup predmeta koji se odnose na istu materiju“, **svežanj** kao „skup slobodnih spisa, predmeta ili dosijea u omotu bez kartona“, a **fascikul** kao „skup slobodnih spisa, predmeta ili dosijea između dva povezana kartona“.

Klasa / razred

Umjesto riječi **klasa**, klasifikacija, klasifikacijski prevoditelji se koriste hrvatskim nazivima **razred**, razredba, razredbeni koji su već ušli u uporabu, no ipak katkad zadržavaju i navedene internacionalizme. Odatle i razredbeni sustav, namjesto u nas često upotrebljavane riječi registratura i registraturni sustav.³⁸

U čl. 2. Pravilnika o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskog gradiva (NN 90/02) definiran je razredbeni (klasifikacijski) nacrt. To s

³⁴ Duranti, L. Isto. Str. 23

³⁵ Dostupno na: <http://www.ciscra.org/mat/termdb/term/4470> (pristupljeno 1. srpnja 2015.)

³⁶ Dostupno na: <http://www.ciscra.org/mat/termdb/term/4471> (pristupljeno 1. srpnja 2015.)

³⁷ Dostupno na: <http://www.iias-trieste-maribor.eu/index.php?id=68&L=1> (pristupljeno 1. srpnja 2015.)

³⁸ Duranti, L. Isto. Str. 10

terminološkoga gledišta nije prikladno tvoren naziv: treba se odlučiti za jedno rješenje, npr. razredbeni nacrt, i njime se dosljedno koristiti.

U višejezičnoj arhivskoj terminologiji *International Council on Archives* s jedne se strane daje prednost nazivu **razred**,³⁹ a s druge strane nazivima **klasifikacijska shema**,⁴⁰ **klasifikacijski plan**⁴¹ i **klasifikacijski sustav**.⁴² U *Rječniku arhivske terminologije* (Kolanović i Šarić) daje se prednost nazivu **razred** i njegovim izvedenicama (**razredbeni nacrt**, **razredbeni sustav**)⁴³.

Glavni odgovorni ured / Primarno nadležni ured

Ono što se u Duranti naziva **glavni odgovorni ured** („prvotni korisnik određene skupine zapisa prepoznat u okviru klasifikacije“)⁴⁴, u čl. 2. Pravilnika o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskog gradiva (NN 90/02) naziva se **primarno nadležni ured** i definiran je kao „stvaratelj ili ustrojstvena jedinica stvaratelja gradiva koja je nadležna za obavljanje određene funkcije ili djelatnosti i čijim radom nastaje gradivo koje sustavno i pouzdano dokumentira tu funkciju ili djelatnost“.

Uruđbeni zapisnik / upisnik

U opaski prevoditelja piše da se u hrvatskome upotrebljava izraz **urudžbeni zapisnik**; riječ **upisnik** upotrebljava se u sudskim pisarnicama.⁴⁵

U *Rječniku arhivske terminologije Jugoslavije* (1972) **urudžbeni zapisnik** definiran je kao osnovna knjiga u registraturi za evidenciju akata u pisarnici.

Titularij (naslovlje ili registraturni nacrt) / razredbeni (klasifikacijski) nacrt

Što se tiče sustava koji se koriste pojmom sustavne funkcionalne razredbe u Italiji je od napoleonskih vremena u uporabi **titularij (naslovlje ili registraturni nacrt)** koji ustrojava cjelokupni dokumentarni sklop neke ustanove u skupine.⁴⁶

U Pravilniku o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskog gradiva (NN 90/02) definiran je **razredbeni (klasifikacijski) nacrt** kao „sustavno redanje zapisa u višerazinski uređen sustav s pripadajućim oznakama“.

³⁹ Dostupno na: <http://www.cisra.org/mat/termdb/term/4478> (pristupljeno 1. srpnja 2015.)

⁴⁰ Dostupno na: <http://www.cisra.org/mat/termdb/term/4481> (pristupljeno 1. srpnja 2015.)

⁴¹ Dostupno na: <http://www.cisra.org/mat/termdb/term/4482> (pristupljeno 1. srpnja 2015.)

⁴² Dostupno na: <http://www.cisra.org/mat/termdb/term/4483> (pristupljeno 1. srpnja 2015.)

⁴³ Dostupno na: <http://www.dapa.hr/images/stories/dokumenti/Rjecnik%20arhivske%20terminologije%20hr.pdf> (pristupljeno 1. srpnja 2015.)

⁴⁴ Duranti, L. *Arhivski zapisi : teorija i praksa*. Str. 81

⁴⁵ Duranti, L. Isto. Str. 120

⁴⁶ Duranti, L. Isto. Str. 90

Kao što je već napisano uz klasu / razred, to s terminološkoga gledišta nije prikladno tvoren naziv i treba se odlučiti za jedno rješenje, npr. razredbeni nacrt, te se dosljedno njime koristiti.

Vrednovanje i odabiranje i izlučivanje arhivskoga gradiva

U Duranti⁴⁷ napominje se da je riječ „evaluacija, utvrđivanje vrijednosti, vrednovanje“ odabrana zato da se što pomniji izrazi zamršeno značenje engleskoga naziva *appraisal*. Taj se, naime, izraz odnosi na proces donošenja odluke kojom se svakomu zapisu doznačuje točno utvrđen rok čuvanja, na temelju određenoga stupnjevanja vrijednosti, i kojom se utvrđuje krajnja sudbina zapisa.

Prema Pravilniku o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskog gradiva (NN 90/02) **vrednovanje** je postupak kojim se procjenjuje vrijednost zapisa i utvrđuje rok do kojega će se čuvati određena vrsta gradiva ili jedinice gradiva, te se određuje postupak sa svakom vrstom odnosno jedinicom gradiva po isteku roka čuvanja. **Izlučivanje** je postupak kojim se iz neke cjeline gradiva izdvajaju jedinice čiji je utvrđen rok čuvanja istekao. Izlučivanje je, dakle, negativan postupak za razliku od vrednovanja koje je pozitivan postupak.

Popis za izlučivanje / Nacrt s rokovima čuvanja

„Planovi čuvanja i izlučivanja (u hrvatskome: **popisi/liste s rokovima čuvanja**) površno su podudarni s **popisima za izlučivanje**, utoliko što zapravo imaju istu ulogu; oni ipak ne samo da utvrđuju krajnju sudbinu zapisa, nego isto tako mjesto čuvanja i njegovo trajanje, a to čine vrlo potanko, strogo se držeći razdoblja životnoga kruga. Da bi istaknuo različitu narav planova i popisa za izlučivanje, pisac se ove knjige radije poslužio i različitim stručnim izrazima, premda je engleska riječ *schedule* u doslovnome smislu bliža značenju talijanske riječi *massimario*, hrvatski popis/lista s rokovima čuvanja, popis za izlučivanje, a na francuski je prevedena riječju *tableau*.“⁴⁸

U jednoj opaski prevoditelja napisano je da je u talijanskome **nacrt čuvanja**, ono što u hrvatskoj arhivističkoj praksi odgovara **popisu** odnosno **listi s rokovima čuvanja**, pa je talijanski izraz *il piano di conservazione* preveden kao **nacrt s rokovima čuvanja**.⁴⁹ Talijanski *massimario di scarta* u hrvatskome odgovara **popisu, listi za izlučivanje** odnosno **popisu, listi s rokovima čuvanja**.⁵⁰

U Pravilniku o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskog gradiva (NN 90/02) govori se o **popisima gradiva s rokovima čuvanja** i

⁴⁷ Duranti, L. Isto. Str. 52

⁴⁸ Duranti, L. Isto. Str. 48

⁴⁹ Duranti, L. Isto. Str. 108

⁵⁰ Duranti, L. Isto. Str. 23

razlikuju se tri vrste popisa: opći, granski i posebni, a osim toga govori se i o **popisu gradiva za izlučivanje**.

Popis za prijenos / Primopredajni zapisnik

U Duranti⁵¹ izričito se razlikuju **popis za prijenos** od **primopredajnoga popisa**. Prvi je nazvan popis „za prijenos“, a ne „za predaju u arhiv“, kako bi se istaknula razlika između kretanja zapisa od tekućega arhiva do međuarhiva i od tekućega arhiva odnosno međuarhiva do povijesnoga arhiva: u prvome je slučaju riječ o pukome prijenosu, zato što se pri njemu pravni položaj zapisa ne mijenja (oni ostaju u nadležnosti jedinice koja ih je proizvela odnosno odgovornoga ureda), a u drugome slučaju riječ je o predaji u arhiv, zato što se pravni položaj zapisa mijenja (oni prelaze u nadležnost povijesnoga arhiva, pa i onda kad je taj arhiv upravnom jedinicom unutar iste organizacije).

U višezjezičnoj arhivskoj terminologiji *International Council on Archives* javlja se naziv **primopredajni zapisnik**,⁵² koji je definiran kao „zapisnik koji se sastavlja pri predaji arhivskoga gradiva arhivu“.

U čl. 12. Pravilnika o predaji arhivskoga gradiva arhivima (NN 90/02) pojavljuje se naziv **popis preuzetoga arhivskoga gradiva**.

Inventar / našastar

Inventar – našastar u Duranti⁵³ definira se „kao obavijesno pomagalo koje opisuje arhivske zapise nekog fonda ili njegova dijela prema redu tih zapisa te prikazuje njihov upravni i dokumentarni kontekst“. Razlikuju se tri vrste: analitički inventar, sumarni inventar i privremeni ili prethodni inventar.

U čl. 7. Pravilnika o evidencijama u arhivima (NN 90/02) **opći inventar (našastar)** arhivskoga gradiva definiran je kao upisnik arhivskih fondova i zbirka u arhivu, a u čl. 22. istoga Pravilnika **arhivski inventar/našastar** definiran je kao opis arhivskih jedinica jednoga fonda ili zbirke koji omogućuje pretraživanje, pronalaženje i razumijevanje sadržaja i konteksta arhivskih jedinica unutar fonda te pronalaženje pripadajućih tehničkih jedinica.

Arhivski fond / zbirka

U literaturi se naglašava razlika između arhivskoga fonda i zbirke. Tako je u Općoj međunarodnoj normi za opis arhivskoga gradiva ISAD (G) (2001) **fond** definiran kao „cjelina zapisa, bez obzira na njihov oblik ili nosač, koju je organski

⁵¹ Duranti, L. Isto. Str. 140

⁵² Dostupno na: <http://www.ciscra.org/mat/termdb/term/4394> (pristupljeno 1. srpnja 2015.)

⁵³ Duranti, L. *Arhivski zapisi : teorija i praksa*. Str. 159

stvorio i/ili primio i koristio neki pojedinac, obitelj ili pravna osoba u obavljanju svoje djelatnosti“, a **zbirka** kao „umjetno združivanje dokumenata, skupljenih na temelju nekih zajedničkih značajki (kao što su sadržaj ili nosač), bez obzira na njihovu provenijenciju“ uz napomenu da se ne smije miješati s arhivskim fondom.

Bez obzira na to u Pravilniku o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnog gradiva izvan arhiva (NN 63/04) nespretno je sročeno da „**dokumentacijsku zbirku ili cjelinu** čini arhivsko gradivo nastalo djelovanjem istoga stvaratelja, zbirka dokumentacije određene vrste ili namjene ili dokumentacija nastala obavljanjem određene djelatnosti“.

Pisarnica / pismohrana

U Uredbi o uredskom poslovanju (NN 7/09) razlikuju se **pisarnica** (posebna unutarnja ustrojstvena jedinica koja obavlja poslove primanja i pregleda pismena i drugih dokumenata...) i **pismohrana** (dio pisarnice koji obavlja poslove čuvanja i izlučivanja pismena te drugih dokumenata).

U Zakonu o arhivskom gradivu i arhivima definirana je **pismohrana** kao „ustrojstvena jedinica u kojoj se odlaže i čuva arhivsko, odnosno registraturno gradivo do predaje nadležnom arhivu“.

U Pravilniku o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskog gradiva, broju i strukturi stručnog osoblja arhiva (NN 65/04) pojavljuju se nazivi **pisarnica** i **pismohrana**, oba u kontekstu radnih prostorija kojima arhiv treba raspolagati (uz pisarnicu piše „odnosno prostoriju za prijam stranaka“).

Spisovodstvo / uredsko poslovanje

Records management prevodi se na hrvatski riječju **spisovodstvo**, katkad i vođenje spisa, upravljanje zapisima. S obzirom na to da u hrvatskome postoje nazivi računovodstvo, poslovođstvo i druge izvedenice, stav je prevoditelja da bi se možda trebalo posve opredijeliti za naziv **spisovodstvo**.⁵⁴ *Recordsmanagers* su prema tome spisovoditelji (djelatnici spisovodstva).⁵⁵

Taj pojam najvećim dijelom odgovara u našoj praksi izrazu **uredsko poslovanje**, premda ne iscrpljuje sav sadržaj engleskoga pojma *records management*⁵⁶ koji je prvi put uveden u Sjevernoj Americi i tu pridružen vrlo specifičnim ulogama i perspektivama. Nema sumnje da se još i danas uporaba toga naziva izravno poziva na njegovo značenje u Sjevernoj Americi između 40-ih i 80-ih godina.⁵⁷

⁵⁴ Duranti, L. Isto. Str. 51

⁵⁵ Duranti, L. Isto. Str.13

⁵⁶ Duranti, L. Isto. Str. 20

⁵⁷ Duranti, L. Isto. Str. 26

Žumer (2002) piše da se engleski pojam *records management* u slovenskome jeziku najčešće prevodi kao **ravnanje spisima**, katkad i kao **upravljanje spisima**. Napušta se pojam uredsko poslovanje, što postaje u informacijskom vremenu preuzak pojam.

U Hrvatskoj je 2009. nakon dvadeset godina donesena nova Uredba o **uredskom poslovanju** (NN 7/09). Samo se u Pravilniku o uvjetima i načinu stjecanja stručnih zvanja u arhivskoj struci (NN 107/10) pojavljuje **spisovodstvo** kao predmet na posebnome dijelu ispita za stjecanje zvanja arhivista.

U Sjevernoj Americi ne samo da je uredsko poslovanje postalo preuzak pojam, nego se napušta i tradicionalno poimanje pojma i uporaba naziva *records management*. Sve se više govori o *information resources management* (IRM), tj. **upravljanju izvorima obavijesti**, koje je definirano kao sveukupnost djelovanja neke ustanove koje određuje narav stvaranja i širenja obavijesti što su „upotrebljive, dostupne, pravovremene, sigurne, cjelovite, gospodarne i pomnive“ te korisne samoj toj ustanovi.⁵⁸ Taj pojam i pripadajući naziv doživjeli su velik uspjeh u Americi za razliku od Australije, gdje je potreba da se zadrži naglasak na arhivskim zapisima, umjesto da se on premjesti na obavijest, vrlo jaka.

Zaključak

U radu su opisani pojedini problematični nazivi iz arhivističke teorije i hrvatske arhivističke pravne normative. Knjiga *Arhivski zapisi: teorija i praksa* Luciane Duranti daje suvremeni pogled na arhivistiku. Prevoditelji su uvijek u nezavidnoj situaciji kad moraju pronaći nazive za pojmove koji ne odgovaraju u potpunosti onima koji već postoje u praksi. Nažalost, hrvatska pravna normativa ne oslanja se na te suvremene teorijske poglede, pa čak i najnovija Uredba o uredskom poslovanju iz 2009. ne ide u smjeru cjelovitoga upravljanja zapisima, nego uredsko poslovanje i dalje gleda zasebno i odvojeno od arhivistike, iako sve veći broj zemalja priznaje činjenicu da je u informacijskome vremenu uredsko poslovanje postalo preuzak pojam.

Wettengel u radu iz 2002.⁵⁹ zaključuje da su zemlje u razvoju i zemlje bivšega komunističkog bloka pokazale poseban interes za međunarodni standard ISO 15489:2001 o upravljanju zapisima. Nažalost, niti preuzimanje međunarodne norme ISO 15489: Informacije i dokumentacija – Upravljanje spisima kao hrvatske⁶⁰

⁵⁸ Duranti, L. Isto. Str. 27

⁵⁹ Wettengel, M. Međunarodni rad na standardizaciji upravljanja zapisima. *Hrvatska javna uprava* (Zagreb). 4, 3-4(2002), str. 667

⁶⁰ Državni zavod za normizaciju i mjeriteljstvo na prijedlog tehničkoga odbora TO 46 Bibliotekarstvo, dokumentacija i informacije i provedene rasprave prihvatio je 2002. međunarodne norme ISO 15489-1:2001 i ISO/TR 15489-2:2001 u izvorniku na engleskom jeziku kao hrvatske norme (HRN ISO 15489-1:2002 en i HRN ISO/TR 15489-2:2002 en).

nije dovelo do toga da se pristup koji se u njoj opisuje pretoči u hrvatsku zakonsku regulativu.

Uspoređujući nazive i pojmove iz *Rječnika arhivske terminologije Jugoslavije* (1972) i one u novijim javno dostupnim rječnicima arhivske terminologije, može se vidjeti da je došlo do minimalnih promjena u tih 350 obrađenih naziva koje su zapravo odraz promjena koje su se dogodile u općem jeziku, a ne jeziku struke (stvaralac je sada stvaratelj, imalac imatelj, pošiljalac pošiljatelj, primalac primatelj, historijski je povijesni, datum je nadnevak, riječ lista često je zamijenjena riječju popis, a svi ostali nazivi ostali su manje-više jednaki). S jedne je strane prednost u tome da je nazivlje određene struke ustaljeno i stabilno, a s druge strane to je odraz zastoja u vremenu i nepraćenja novih trendova i spoznaja u arhivističkoj teoriji.

Arhivisti bi u svakome slučaju trebali pokazivati interes i skrb za svoje nazivlje koje su iskazali još prije pola stoljeća. Ujednačeno nazivlje svakako doprinosi poboljšanju komunikacije i lakšoj razmjeni informacija i ideja, a uvijek treba imati na umu da su, kako zaključuje Wettengel,⁶¹ cjelovitost, transparentnost i autentičnost spisovodstva nužan preduvjet i temelj za provjeru političkih i upravnih djelovanja i sprečavanja korupcije.

Literatura

CADIAL. URL: <http://www.digured.hr/cadial/search.php>. (01.07.2015.).

Duranti, L. *Arhivski zapisi: teorija i praksa*. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2001.

Guercio, M. Načela, metode i instrumenti za stvaranje, zaštitu i korištenje arhivskih zapisa u digitalnom okruženju. *Hrvatska javna uprava* (Zagreb). 4, 3-4(2002), str. 591-632.

HRN ISO 15489-1:2002 en Informacije i dokumentacija – Upravljanje spisima – 1. dio: Općenito

HRN ISO/TR 15489-2:2002 en Informacije i dokumentacija – Upravljanje spisima – 2. dio: Smjernice

International Council on Archives. Multilingual Archival Terminology. URL: <http://www.cisra.org/mat/termdb/termlist/1/Croatian>. (01.07.2015.).

International Institute for Archival Science of Trieste and Maribor. Multilingual dictionary of archival terminology. URL: <http://www.ias-trieste-maribor.eu/index.php?id=68&L=1>. (01.07.2015.).

ISAD (G) Opća međunarodna norma za opis arhivskoga gradiva. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2001.

⁶¹ Wettengel, M. Isto, str. 667

Ivanović, J. *Priručnik iz arhivistike: I. dio*. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2010.

Kolanović, J. Modernizacija uprave i arhivska služba u Republici Hrvatskoj. *Hrvatska javna uprava* (Zagreb). 4, 3-4(2002), str. 567-590.

Kolanović, J. – Šarić, T. Rječnik arhivske terminologije. URL: <http://www.dapa.hr/images/stories/dokumenti/Rjecnik%20arhivske%20terminologije%20hr.pdf>. (01.07.2015.).

Pravilnik o evidencijama u arhivima (NN 90/02)

Pravilnik o korištenju arhivskoga gradiva (NN 67/99)

Pravilnik o predaji arhivskoga gradiva arhivima (NN 90/02)

Pravilnik o stručnom usavršavanju i provjeri stručne osposobljenosti djelatnika u pismohranama (NN 93/04)

Pravilnik o uvjetima i načinu stjecanja stručnih zvanja u arhivskoj struci (NN 107/10)

Pravilnik o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskog gradiva, broju i strukturi stručnog osoblja arhiva (NN 65/04)

Pravilnik o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskog gradiva (NN 90/02)

Pravilnik o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnog gradiva izvan arhiva (NN 63/04)

Rječnik arhivske terminologije Jugoslavije. Androić, M. (ur.). Zagreb : Savez društava arhivskih radnika Jugoslavije, 1972.

Uredba o uredskom poslovanju (NN 7/09)

Wettengel, M. Međunarodni rad na standardizaciji upravljanja zapisima. *Hrvatska javna uprava* (Zagreb). 4, 3-4(2002), str. 651-669.

Zakon o arhivskom gradivu i arhivima (NN 105/97)

Žumer, V. Od nastanka zapisa do predaje arhivskog gradiva u slovenskoj javnoj upravi. *Hrvatska javna uprava* (Zagreb). 4, 3-4(2002), str. 743-782.

Summary

ARCHIVE TERMINOLOGY IN THEORY AND PRACTICE

In this paper, Croatian archive terminology is analysed. Croatian terminology used in the translation of Luciana Duranti's book „I documenti archivistici: le gestione dell'archivio da parte dell'ente produttore“ is analysed and compared to the archive terminology used in Croatian legal norms.

The following archive terms (in Croatian) and their variants, as well as the concepts that they refer to, are described in detail: archives, records, documents, current records, semi-current records, non-current records, active records, semi-active records, inactive records, general records centres, intermediate storage, item, file, dossier, class, classification scheme, filing plan, register, appraisal, valuation, selection, weeding, records schedule, transfer list, disposal list, inventory, archive group, archive fond, archive collection, record office, records management.

Keywords: *archive practice, archive terminology, archive theory*